

Protokol vztahů, intimity a sexuality

Služba	DOZP, CHB, PSB					
Vydal	Domov na rozcestí Svitavy, Tkalcovská 381/1					
Počet stran	22					
Platnost od	1. 7. 2011					
Aktualizace	1. 6. 2013	1. 2. 2015	1.7.2017	1.2.2019	1.1.2020	
Revize	1.2.2016, 1.2.2017, 1.2.2018					
Vypracoval	Manažer kvality - Švejcarová, Smítalová			Datum	Leden 2019	
Garant	Manažer kvality			Podpis		
Závazná pro	Zaměstnanci a klienti služby DOZP, CHB a PSB					
Schváleno	PhDr. Filipová Jaroslava, ředitelka			Dne	16.12.2019	

Obsah protokolu:

A. Postoje Domova na rozcestí

B. Vlastní protokol vztahů, intimity a sexuality

1. Tělesná sexualita a zdravotní péče

2. Prostředí

3. Postoje, normy a hodnoty

4. Vztahy

5. Zajištění bezpečí

6. Formy vzdělávání klientů a personálu

C. Svolení se sexuálním vyjádřením – „informovaný souhlas“

D. Závaznost a zodpovědnost pracovníků

Slovník základních pojmů

Použitá literatura

A. Postoje Domova na rozcestí Svitavy (dále jen DNR)

Protokol o vztazích, intimitě a sexualitě je vyjádřením postojů a souhrnem vnitřních pravidel, znalostí, odpovědností, pokynů a postupů v oblasti sexuality lidí s mentálním postižením v DNR.

Protokol je složen ze 6 oblastí, které jsou rozděleny do několika podkapitol. Je zde uvedena odpovědnost organizace, pracovníků, klientů a vyjádření organizace, co je v dané oblasti „zakázané, **nedoporučené**, tolerované, **doporučené** a podporované nebo nařízené.“

Protokol vztahů, intimity a sexuality má za cíl rozvíjet vztahy lásky a přátelství a chránit právo osob s mentálním postižením k začlenění sexuality do každodenního prožívání a běžného života. Jeho zásadním úkolem je zavedení a dodržení práv a povinností klientů i poskytovatelů služeb. Základním východiskem pro uplatnění tohoto protokolu bude projevený zájem a iniciativa klienta v sexuální oblasti. To bude posuzováno na základě chování klienta a také na základě Individuálního plánu klienta, kde mohou být jeho sexuální potřeby specifikovány.

Jedinci s mentálním postižením mají stejné základní lidské potřeby jako osoby bez postižení, z čehož plynou také nepopiratelná sexuální práva. Tato práva a potřeby je třeba bránit, respektovat a prosazovat. Snahou pracovníků DNR je překonávat zakořeněné předsudky a cílenou osvětou měnit postoje personálu, opatrovníků nebo rodičů a pomoci tak lidem s mentálním postižením v naplňování jejich práv:

- práva na svobodu, jež vylučuje formy sexuálního donucování nebo nátlaku
- práva na prožívání vlastní sexuality
- práva na systematickou osvětu a výchovu, na objektivní a faktické informace o lidské sexualitě
- práva na sebeurčení
- práva na sexuální rovnost
- práva na sexuální zdraví, práva na soukromí
- práva svobodně se stýkat
- práva na autonomii (vlastní osobitost), integritu (celistvost, neporušenost, nedotknutelnost) a bezpečnost těla

Snahou organizace je pomoci našim klientům jejich sexualitu prožít způsobem, který si zvolí, a který jim vyhovuje a není v rozporu se zájmy ostatních klientů. V souladu s normami, které jsou v naší kultuře obecně přijímány, zastáváme tyto postoje:

- **respektujeme právo lidí s mentálním postižením na sebeurčení zahrnující sexuální prožívání a vztahy intimity a přátelství**
- **uznáváme, že všechny úrovně prožívání sexuality jsou rovnocenné**
- **respektujeme intimní vztahy a sexualitu i mimo manželství**
- **respektujeme intimní vztahy a sexualitu osob stejného pohlaví.**

B. Vlastní protokol vztahů, intimity a sexuality

1. Tělesná sexualita a zdravotní péče

a) oblast tělesné sexuality

Klient by měl být:

- seznámen s rozdíly mezi mužem a ženou
- seznámen s rozdíly mezi jednotlivými lidmi (př. barva pleti)
- seznámen o intimních oblastech těla muže a ženy (poprsí, pohlavní orgány,...)
- seznámen s tím, „co se děje s mým tělem“ (sebeuspokojování, samovolný odchod spermatu, vzrušení, aj.)
- seznámen s tím, co je „spát s někým“ (pokud se klienta týká)
- seznámen s tím, co je to „brát prášky, abych neměla dítě“ (pokud se klienta týká)
- seznámen s tím, co znamená se starat o dítě, být „táta a máma“ (pokud se klienta týká)
- seznámen s tím, že se může stát, že má rád „kluk kluka a holka holku“
- seznámen s tím, že se dají v obchodě koupit různé časopisy, filmy a pomůcky, které používají lidé, kteří se mají moc rádi, nebo se jim líbí
- seznámen s tím, že se ho druhá osoba může dotýkat jen na některých místech, tak aby mu to nebylo nepříjemné (v opačném případě by se klient neměl bát sdělit pracovníkovi, že je obtěžován)

b) oblast zdravotní péče

Klient by měl být:

- seznámen s důležitostí osobní a intimní hygieny (péče o intimní oblast, pocení, holení, další možnosti, které nese moderní doba, aj.)
- seznámen s tím, kdy jsme „zdraví, kdy nemocní“

Odpovědnost pracovníka:

Pracovník by měl být schopen umět klientovi vysvětlit jednotlivá témata. Rozpoznat, které z témat je u daného klienta potřebné vysvětlit. Je **zakázané** používat sprostá slova a sexuální narážky. Pracovník při vysvětlování nepoužívá dětinské výrazy, ale přesto se snaží např. formou zdobnělin, pojem vysvětlit.

Informace o vyvrcholení se poskytují pouze na žádost klienta a s jeho informovaným souhlasem. Personál **může pomoci** vysvětlit, jak dosáhnout vyvrcholení při sebeuspokojování a „spaní s někým“ (popis, DVD, figurky). Personál **může vysvětlit** význam vyvrcholení v pohlavním životě. Personál **zdůrazní**, že vyvrcholení není pro uspokojivý pohlavní život nezbytný, při nedosažení vyvrcholení nabídnout možnost konzultace u sexuologa.

Informace o samovolném odchodu spermatu poskytuje personál s informovaným souhlasem klienta. Klienta **upozorní** zejména na důležitost intimní hygieny.

Jakékoliv informace o tom „spát s někým“ podáváme jen v případě, že klient o tento typ informací projeví aktivní zájem a je schopen podávat informovaný souhlas. Teprve poté nastupuje vzdělávání - praktická ukázka skrze pomůcky, ukázka poloh na různých modelech (panáčky, figuríny): fotografie, rozhovor, DVD, knihy, časopisů pro teenagery.

Organizace v případě potřeby **zprostředkuje** spolupráci s odborníkem - sexuologem, psycholog na základě přání klienta. Informovaný souhlas se vzděláváním v oblasti sexuálního styku má být sdělen před odborníkem (lékař, supervizor, psycholog). Je důležitá edukace klienta ohledně nutnosti souhlasu i jeho partnera se stykem. Personál **vysvětlí** klientovi, co je možné považovat za informovaný souhlas partnera.

Organizace **souhlasí** s pohlavním stykem klientů, pokud má klient o styk zájem, snaží se o poskytnutí vhodných podmínek.

Pracovník **seznámí** s formami ochrany proti otěhotněním (tablety, injekce, náplasti, kondomy aj.). O vlastním druhu antikoncepce rozhoduje gynekolog.

O problematice být „máma a táta“ hovoříme pouze s klienty, kteří o to mají zájem. Více se řeší s psychologem, sexuologem.

Pokud klienti chtějí, personál **vysvětluje**, když má rád „kluk kluka a holka holku“ nebo když si holka bere klučičí oblečení a kluk holčičí. Pokud pracovník tyto projevy zaznamená u klienta, řeší situaci s psychologem nebo sexuologem.

Pokud odchylky klienta nejsou sociálně problémové, personál je **toleruje**.

Personál **může nabídnout** nákup vhodných pomůcek, které klientům pomáhají s výukou nebo sebeuspokojováním. Pokud je zapotřebí, organizace **vzdělává** o vhodnosti a funkci pomůcek. Personál **zohledňuje** fyzický věk klienta při výběru vzdělávacích a výukových pomůcek.

Sexuální pomůcky hradí organizace, pokud se jedná o sexuální pomůcku, která umožní klientovi sexuální uspokojení, kterého nemůže dosáhnout jiným způsobem např. z důvodu svého handicapu nebo jeho stávající masturbace bez pomůcky je příliš nebezpečná. Klient si hradí pomůcky sám, pokud ji potřebuje k obohacení a zlepšení svého sexuálního uspokojení.

Filmy s nahými lidmi organizace klientům starším 15 ti let **nezakazuje** až na materiály obsahující nebezpečné aktivity. Klientům je nutné **vysvětlit**, že ve skutečnosti lidé nemusí vypadat tak, jako ve filmu a ne vše, co ve filmu, by se mělo vyzkoušet.

Organizace **se snaží** v problematice zneužívání **působit** preventivně, ovšem vzhledem k volnému pohybu některých klientů po městě není možné vyloučit riziko stoprocentně

Organizace **poskytuje** pracovníkům informace v dané problematice.

Personál **předává** klientům informaci, že hygiena je důležitá. Při vlastní hygieně intimních oblastí klienta se dotýká personál klienta pouze přes žínku. Nenavazuje s klientem oční kontakt a **vysvětluje**, co bude dělat a kde se bude klienta dotýkat tak, aby jeho doteky byly z pohledu klienta předvídatelné.

Personál **doporučuje** vhodnou kosmetiku a **učí** ji používat. Personál **vede** klienta k péči o tělo i ve složce vůní (dutina ústní, celé tělo, nohy) apod.

Pokud je u klienta prováděna hygiena, je řešeno v IP, zde jsou zároveň řešeny i specifické potřeby při hygieně. Osobní hygienu **by mělo** provádět stejné pohlaví.

Pověřený pracovník / klient sám **zajišťuje** pravidelné lékařské prohlídky (gynekologická prohlídka, po 45. roce vyšetření prsou) - dle potřeby nebo přání klienta (včetně přípravy na prohlídku).

Pokud klient dohlédne na důsledky odmítnutí, **respektujeme** odmítnutí prohlídky. Pokud má klient opatrovníka, při odmítnutí gynekologické prohlídky **doporučujeme** probrat s opatrovníkem a s lékařem, jestli jde opravdu u konkrétní klientky o nutnost.

Personál u klientů, kteří projeví aktivní zájem nebo žijí sexuálně aktivně, **vzdělává** o pohlavních nemocech (prevence, ochrana).

Odpovědnost klienta:

Klient se chová tak, aby nedošlo k ublížení na zdraví svém nebo druhých lidí. Dbá na rady a doporučení personálu. V případě potřeby vyhledá pomoc pracovníka, požádá o radu, dle svých možností. Klient dbá na zachování svého soukromí a soukromí druhých lidí.

2. Prostředí

a) Soukromí klienta:

Organizace se snaží **zajistit** každému klientovi jeho vlastní pokoj. Klient **má možnost** se zamknout. Personál do zamčeného pokoje klienta vstupuje pouze v případě rizikových situací např. zdravotní stav klienta, havárie aj. Před vstupem na pokoj klienta se klepe. Pokud pokoj sdílí více klientů, řeší se jejich soukromí individuálně. Personál také **zajišťuje**, že si klient své osobní věci může sám zamknout ve své skřínce.

Personál **zajišťuje** klientům soukromí i při hygieně (zástěny). Zamykání je možné na toaletě, v koupelně.

V případě projevu potřeby uspokojování u klienta, je **doporučeno** využít soukromí svého pokoje.

Pokud klient uzná za vhodné, může si své osobní věci schovat u personálu.

Odpovědnost pracovníků:

Intimní osobní péče o klienty /asistence při koupání, toaletě, oblékání a obdobných aktivitách/ je prováděna způsoby, které respektují jejich důstojnost a soukromí.

V intimní péči postupují pracovníci dle platných metodik a specifických potřeb klienta při provádění osobní hygieny /viz. IP/.

Pracovník poskytuje klientovi pouze nutnou míru podpory a využívá při tom pomůcek, které zvyšují soukromí klientů /např. zástěny, uzavření dveří/.

Personál neprovádí extrémní osobní péči /procedury jako je aplikace krémů či čípků do oblasti rektální, genitální nebo vaginální, vyšetřování prsů nebo varlat/. Tyto úkony jsou prováděny zdravotnickým personálem, nebo členy rodiny.

Odpovědnost klientů:

Klienti se snaží co nejvíce úkonů v péči o vlastní osobu vykonávat sami. Klient by měl respektovat soukromí druhých lidí.

b) soukromí osobních dat

Odpovědnost pracovníků:

Veškeré informace v dokumentaci klienta jsou bezpečně uloženy. S těmito informacemi se zachází jako s citlivými údaji. Pracovníci je nesmí nikde zveřejňovat.

Pracovníci berou na vědomí soukromou a intimní povahu sexuálních záležitostí. Jakákoliv dokumentace klientů týkající se sexuálních záležitostí je omezena na nutnou míru ve vztahu ke zdraví, k bezpečí klienta a ke zlepšení kvality jeho života.

Zaměstnanec, který má významnou informaci důvěrného charakteru z oblasti sexuality, ji probere s důvěrníkem.

Odpovědnost klienta:

Dozví-li se klient soukromé informace o jiném klientovi, bude s nimi nakládat jako s důvěrnými.

c) oblečení, zkrášlování

Personál **podporuje** individualitu v oblečení, preferuje oblečení, které kopíruje zdravou populaci (ne tlusté ponožky do sandálů, ne zastrčené tričko do tepláků), ale zároveň personál **respektuje** klientovo rozhodnutí. V případech pořádaných akcí **upozorňuje** na možnosti slavnostního oblečení.

Personál **toleruje** například touhu po tetování, piercingu. Informuje o zdravotních rizicích.

Pomáhá klientovi umožnit zákrok v odborném salónu.

Personál **doporučuje** vhodnost oblečení a výměnu špinavého oblečení. Personál **podporuje** klienty při výběrech módních trendů v oblékání, kosmetice, účesech apod.

Odpovědnost pracovníka:

Personál by měl klienta motivovat k čistotě a úpravě vzhledu.

Odpovědnost klienta

Klient by se měl snažit o čistotu a úpravu vzhledu a měl by umět přijmout radu druhého člověka, co se týká oblečení a zkrášlování.

d) estetika a atmosféra

Ve svém prostředí mohou klienti rozhodovat zcela o vybavení prostoru. Pokud se klient neumí rozhodnout, je výzdoba bez dětských námětů, ale v opačném případě se jeho rozhodnutí **respektuje**. Klienti by se měli podílet na rozhodování o výzdobě společných prostor.

U všech klientů **podporujeme** změny prostředí (rekreace, procházky, výlety).

U klientů, kteří se nedokážou o prostoru rozhodovat, se personál řídí dobrým vkusem, snaží se postupovat stejně jako v domácím prostředí a pokud lze vybaví prostor osobními vzpomínkovými předměty, i když se zdá, že klient tyto podněty nevnímá (např. fotografie rodiny), především u klientů s nejvyšším stupněm závislosti.

Zapalování svíček **umožňuje** pouze v centrálním prostoru za přítomnosti pracovníka.

Alkohol personál **nedoporučuje**, klienti jsou upozorňováni na zdravotní rizika konzumace alkoholu a užívání léků. **Konzumace alkoholu nesmí vést k narušování společného soužití s ostatními klienty i pracovníky.** Cigarety nejsou dovoleny v bytech a na oddělení, kouří se jen ve vyhrazených prostorách. Zařízení **podporuje a pomáhá** klientům s nákupem osobních věcí, využíváním a vystavováním fotografií, vzpomínkových předmětů aj. Personál v případě potřeby **učí** klienty romantice, která podporuje intimitu prostředí.

Odpovědnost pracovníka:

Personál by měl respektovat volbu klienta, v případě manipulace se svíčkami musí zajistit bezpečnost.

Odpovědnost klienta

Klient dbá na osobní bezpečnost a dbá na vnitřní pravidla.

3. Postoje, normy a hodnoty

Sexuální život je přirozený.

Lidé s mentálním postižením mají potřeby v oblasti sexuality, intimity a mezilidských vztahů.

Lidé s mentálním postižením jsou vždy postiženi v oblasti rozumové, nemusí mít však postižení v oblasti citové. Jejich potřeba vztahů a intimity může být stejná jako u zdravé populace.

Lidé s mentálním postižením nestřídají partnery více než zdravá populace.

V důsledku svého postižení jsou lidé s mentálním postižením na svém okolí závislejší a zároveň zranitelnější. Potřebují v oblasti sexuality více podpory.

Organizace **dbá** na bezpečnost v oblasti sexuality.

Organizace **toleruje** různorodost postojů k sexualitě a rozličnost sexuálního chování, pokud nevybočují mimo zákonnou normu.

Organizace by **měla respektovat** možnost, když se někdo zajímá o osobu stejného pohlaví nebo osobu druhého pohlaví, ale zároveň stejného pohlaví.

V oblasti sexuality **vzdělává** nejen personál v přímé péči, ale i důvěrník (pokud je v organizaci k dispozici), v nestandardních situacích organizace a klient konzultují problém u specializovaného odborníka.

Zařízení **doporučuje** věrnost a trvalost vztahu.

Zařízení **doporučuje** zdravý způsob života.

Omezující přístup zavádíme v co nejpřiměřenější míře v případě zdravotního ohrožení (doporučení lékaře). Jakákoliv míra restrikce je projednávána týmově. Míra restrikce se řídí intenzitou problémového chování při provádění restrikce.

Je nutné hledat opatření k odstranění nevhodného chování, které způsobuje zdravotní problém.

Postoje personálu **by měly být** stejné jako postoje zařízení definované protokolem.

Při rozporu v postojích se personál může obrátit na vedení organizace se žádostí o minimalizaci kontaktu s klientem, se kterým se necítí dobře nebo k němuž má obtíže chovat se v souladu s protokolem. Organizace, pokud je to možné, se mu snaží **vyhovět**.

Pracovníci jsou při podpisu smlouvy seznámeni s vnitřním předpisem, jehož součástí je protokol vztahů, intimity a sexuality.

Odpovědnost pracovníků:

Personál by měl respektovat postoje, normy a hodnoty, dle kterých se organizace řídí a směřuje ve své činnosti. Je velmi vítáno, pokud jakýkoliv pracovník předloží podnět, který povede k dalšímu zkvalitnění postojů v této problematice.

4. Vztahy

V organizaci jsou dobré vztahy podporovány a je podporována i týmová práce.

a) vztahy personál - klient

Personál **se snaží** klientům naslouchat a rozumět.

Snaží se o vzájemnost, toleranci, respekt.

Personál **se snaží** nabízet klientům aktivní vztahy v rámci zařízení i mimo zařízení.

Je **podporována** důvěra komunikace mezi personálem a klientem, **zákazy** důvěru narušují, snaha je najít vhodnější cestu.

Tykání a vykání kopíruje běžný život. Novým klientům se vyká. Klient může nabídnout pracovníkovi tykání. Klient musí dát informovaný souhlas s tykáním, viz IP. Tykání může nabídnou i pracovník.

Organizace **nedoporučuje** personálu **tolerovat** výrazně intimní, zejména sexuální doteky ze strany klienta. V případě, že by odmítnutí u klienta spouštělo problémové chování, stanovuje konkrétní postup v individuálním plánu klienta.

Organizace nedoporučuje ani nesexuální doteky ze strany klienta, ale rozhodnutí ponechává na každém pracovníkovi.

Sexuální kontakt s klienty je personálu **zakázán**. V případě navázání oboustranného intimního vztahu v zařízení personál - klient se personálu rozváže pracovní smlouva. Personál **poučí** klienty o těchto tzv. „vztahových tabu“, tedy o věcech, které jsou zakázané, které se **netolerují**. Organizace uznává všechna „vztahová tabu“ jako ostatní populace.

Organizace **nedoporučuje** kontakt personálu s klientem v domácím prostředí personálu, vlastní rozhodnutí však ponechává na personálu.

b) vztah klient - klient

Personál **podporuje** dobré vztahy. Důležitá je dobrovolnost při navazování vztahů. Personál podniká kroky k tomu, aby vztahy mezi klienty byly dobré. **Respektujeme** blízký kontakt klientů. V případě jakýchkoliv neshod mezi klienty - ponecháme řešení na klientech, pokud nedojde k nápravě, řeší personál, vedoucí, vedení DNR.

Pokud dlouhodobější vztah přeroste v hlubší, **pokusíme se** umožnit podmínky pro další způsoby společného života. Tyto podmínky budou dány situací každého konkrétního vztahu a aktuálními podmínkami v organizaci. Párům, které mají dlouhodobý partnerský vztah, **lze umožnit** společné bydlení. Tento vztah je předem ošetřen a klienti jsou na něj dlouhodobě připravováni: musí si uvědomovat problematiku každodenního života (oblast sociálního, partnerského a sexuálního chování), musí být dostatečně poučeni v těchto oblastech a musí být plně schopni se rozhodnout a nést zodpovědnost za své chování.

Důraz klademe na rovnocennost, dobrovolnost a odpovědnost ve vztahu, dále na citové prožívání a rozvíjení sociálních dovedností klientů.

Možnost uzavřít sňatek u osob omezených ve svéprávnosti – řeší vyjádření opatrovnického soudu, zda je daný klient schopen uzavřít sňatek. Oficiální sňatek je možné nahradit slavnostním partnerským slibem (tzv. zásnuby), pokud si to budou oba partneři a jejich opatrovníci přát.

Organizace neposkytuje služby klientům, kteří se rozhodnou pro rodičovství. Těmto klientům budou nabídnuty jiné odborné služby ve spolupráci s kompetentními orgány činnými v péči o rodinu a dítě a s příslušným opatrovníkem.

c) vztah klient - ostatní

Zařízení **podporuje** kontakt s rodinou, přáteli. Zařízení však neumožňuje přespání rodinných příslušníků, přátel nebo známých u klientů na bytech, pokojích apod.

Personál se snaží klienty, kteří se chtějí začleňovat do „běžné společnosti“, zapojit do místních služeb – návštěvy obchodů, pošty, cukrárny, sportovních a jiných zařízení... Snaží se klientovi **vysvětlit**, jak se správně na veřejnosti chovat – pozor na „nezdravou zamilovanost“! Organizace se snaží i o zapojení veřejnosti do života domova (prohlídky, aj.).

d) vztah opatrovník - organizace

Organizace **podporuje** vzájemnou komunikaci. V případě pasivity ze strany opatrovníky je organizace v komunikaci aktivní.

e) vztah klient – zvíře

Souhlas musí dát všichni spolubydlíci na pokoji, bytě či oddělení, ve kterém klient bydlí. Pokud zvíře odpovídá prostorovým možnostem, klient se umí o zvíře starat a chce ho a ostatní klienti zvíře **tolerují**, organizace **povoluje** vlastnění zvířete. Konečné rozhodnutí dělá klient se zástupcem organizace, v extrémních a zdravotních případech může dojít k **zákazu** zvířete – řešeno individuálně.

Personál informovuje klienta dopředu o potřebách zvířete. Vysvětlí klientovi pojem týrání a zanedbání péče. Vyzkouší model péče o zvíře (např. vypůjčení zvířete). Při týrání zvířete dojde k odebrání zvířete.

Odpovědnost pracovníků:

Pracovníci **respektují** volbu klienta a zasahují pouze v případě ohrožení jeho bezpečí. **Podporují** vzájemné kontakty a tím napomáhají k rozvoji vztahů (např. návštěvy, společenské akce, telefonování, dopisování, společné pobyty, apod.). Pomáhají klientům

v rozvoji sociálních dovedností. Dbají na to, aby vztahy byly uzavírány na bázi dobrovolnosti a po výslovném souhlasu obou stran.

Odpovědnost klientů:

Klienti dbají na přiměřenost v chování a prožívání s ohledem na formu vztahu, který s danou osobou mají.

Vztahy klientů jsou založené na rovnocennosti a dobrovolnosti jeho účastníků.

5. Bezpečí

Organizace **zabezpečuje** preventivní opatření (poučení, **individuální rozhovory**, práce s rizikem). Klienti mají popsány rizikové situace – v IP, pokud je dané riziko zvýšené.

Personál **informuje** o formách a možnostech zneužívání. Poučí, co je to vyhrožování a jak se zachovat - poučení v souvislosti s nácvičkem či možnostmi svobody pohybu.

Personál učí klienta chování vůči obtěžování a zneužívání ze strany veřejnosti, známých lidí i spolubydlících a jiných klientů.

Personál **upozorní** na rizika, která jsou spojená s pitím alkoholu, s používáním svíček, poučí o zdravotních a vztahových rizicích spojených se sexuálním životem, se střídáním partnerů, prostitutí apod.

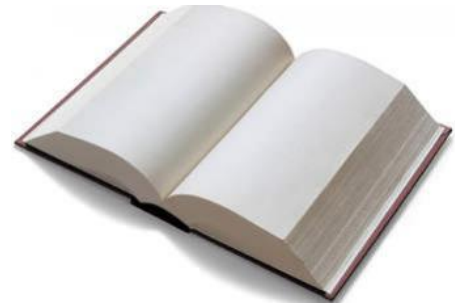
Pokud klient i přes preventivní opatření a poučení **hrubě** narušuje v souvislosti s vlastní sexualitou bezpečnost druhých či personálu, řeší personál situaci stejně, jako tomu bývá v běžné populaci, tzn. oznámením na policii a návrhem k soudu na léčbu.

Odpovědnost pracovníků:

Pracovníci jednají v oblasti zajištění bezpečí maximálně preventivně. Pracují s rizikem. V případě toho, že pracovník zjistí porušení bezpečí klienta, nebo druhých lidí, situaci aktivně řeší.

Odpovědnost klientů:

Klienti dbají na bezpečnost svoji a druhých lidí.

6. Formy vzdělávání klientů a personálu

Personál má nárok na školení, supervize. Klienti mají právo na sexuální výchovu. Zařízení má možnost pracovat s odbornými pracovníky (psycholog, pedagog, sexuolog, který s klienty probere jejich problémy). V organizaci funguje důvěrník. Organizace by měla zabezpečit vzdělávací materiály.

Upřednostňuje se vzdělávání klientů individuální, metody a techniky je nutné přizpůsobit rozumovým schopnostem klienta.

Formy vzdělávání klientů:

Možnost využití individuálních rozhovorů, školení a zážitkových seminářů. Použití obrázků, fotografií. Názorné pomůcky ve formě modelů, předmětů, kreslení a okreslování, využití techniky (PC programy, videa, filmy), vhodné srozumitelné a ilustrované knihy a encyklopedie, krabicové úlohy, kalendáře, časopisy pro náctileté. Rozhovory s odborníkem (psycholog, sexuolog, gynekolog aj.).

DVD Byl jeden život, knihy: např. „Ukaž mi to!“, kniha „Sexuální výchova bez rozpaků“. Dokumentární filmy o sexu, zábavné filmy s výchovným podtextem např. „Kdopak to mluví I., II“ aj. Televizní seriály.

Použití obrázků figurín, panenek, speciálně ušitých panenek, fotografie, obrázky, encyklopedie, modely pohlavních orgánů (např. z obchodu s erotickými pomůckami).

Možnost masáží celého těla, **kromě** pohlavních orgánů a u žen ňader, ukazování a pojmenování vlastního těla, identifikace těla na modelech (nafukovací panny a reálné modely pohlavních orgánů). Vhodná nabídka sexuálních pomůcek – řešeno individuálně. Videozáznamy, fotografie. Ukázka na modelech.

Chození do knihoven, přístupu k časopisům, aktivní učení romantice, emocím a vztahovým pravidlům.

Odpovědnost klientů:

Klienti se mohou dotazovat na sexuální záležitosti a mluvit o nich. Klienti, kteří se domnívají, že obdrželi nepřesné nebo odsuzující informace, jsou povzbuzováni k tomu, aby podali tuto informaci osobě, které věří.

Odpovědnost pracovníků:

Pracovníci zajistí, že klienti obdrží přesné a správné informace neodsuzujícím a nekritickým způsobem ve shodě s postoji organizace.

Pracovníci **poskytují** informace vhodným způsobem, tzn. že respektují právo na důvěrnost a soukromí.

Sexuální výchova je přizpůsobena druhu a stupni postižení klienta tak, aby byl v co největší míře schopen výkladu porozumět.

Klienti s lehkým mentálním postižením jsou schopni naučit se sexuální dovednosti v souladu s normami společnosti, a to tehdy, pokud se jim dostane sexuální osvěty a poradenství.

Klienti se středně těžkým mentálním postižením jsou ve svém sociálním a sexuálním chování ovlivnitelní odměnou a oceněním, pokud jde o přiměřenost a nepřiměřenost chování. Jsou velmi zranitelní a neschopní se rychle a správně rozhodnout.

Klienti s těžkým mentálním postižením nedokáží sami bez pomoci přizpůsobit svoje sexuální chování společenským normám. Někdy mohou s nelibostí reagovat na kontrolu.

Klienti s hlubokým mentálním postižením mají adaptivní chování na velmi nízké úrovni. Nejsou schopni předvídat následky doteků a sexuálního chování. (Regional Residential Services Society, 1998)

Formy vzdělávání personálu:

Možnost využití školení a zážitkových seminářů. Umět pracovat s různými výchovnými materiály, jako jsou knihy, fotografie, PC programy, videa, encyklopedie, knihy aj. V případě potřeby se pracovník může poradit s odborníkem (psycholog, sexuolog, gynekolog aj.).

Odpovědnost organizace:

Pracovníci jsou seznámeni se základními pojmy, přístupy a postoji, které jsou obsaženy v protokolu.

Pracovníci jsou obeznámeni s tím, kde je uložen protokol o vztazích, intimitě a sexualitě, v případě potřeby.

Dle aktuálních možností jsou nabízeny semináře a školení pro pracovníky PSS a důvěrníka. V organizaci je určen pracovník, který je systematicky vzděláván v oblasti sexuality osob s mentálním postižením, je nazván důvěrník pro otázky sexuality, jde o manažera kvality/sociální pracovnice.

Důvěrník zodpovídá za sexuální výchovu a osvětu klientů a pracovníků, řeší s nimi možné problémy. Také zodpovídá za informovanost opatrovníků v případě problémů týkajících se sexuální otázky.

U obtížněji řešitelných problémů lze využít konzultací s odborníky z oboru psychiatrie, psychologie či sexuologie, se supervizorem.

Odpovědnost pracovníků:

Pracovníci **by měli znát** základní přístupy a postoje, které jsou obsaženy v protokolu tak, aby mohli přistupovat ke klientům a řešit situace v souladu s ním.

Pracovníci se účastní vzdělání a školení dle aktuální nabídky.

Formy vzdělávání opatrovníků a rodinných příslušníků

Opatrovníci, rodinní příslušníci, příp. přátelé klientů jsou pro organizaci důležitými spolupracovníky v sexuální osvětě. Mohou poskytovat cenné informace a poznatky, spolupracují rovněž na prevenci negativních důsledků sexuality (pohlavně přenosné nemoci, sexuální zneužití, deviantní chování, aj.).

Opatrovníci jsou seznámeni s postoji organizace v rámci vztahů a sexuality prostřednictvím tohoto protokolu. U nově přichozích klientů budou o protokolu informováni přijetím klienta do organizace s možností nahlédnutí. U stávajících klientů se s ním mohou seznámit v DNR. Protokol je uložen a k dispozici u **vedoucích pracovníků**, manažera kvality, sociálních pracovnic a u ředitelky DNR. Na existenci protokolu budou upozorněni

prostřednictvím Domovního časopisu Čtyřlístek a na webových stránkách Domova na rozcestí.

Pro informace či konzultace ohledně problémů týkajících se sexuální otázky klientů se opatrovníci mohou obracet na určeného pracovníka DNR (manažer kvality/sociální pracovníce.)

C. Svolení se sexuálním vyjádřením – „informovaný souhlas“

Informovaný souhlas a nesouhlas klienta

Ve spoustě situací (společně bydlení, život v páru, používání pomůcek,...) se budeme rozhodovat podle souhlasu či nesouhlasu klienta. Ten můžeme rozdělit dle průkaznosti na:

1. *Informovaný souhlas* (klient se umí rozhodovat dle svého uvážení. V minulosti opakovaně tuto dovednost již prokázal, umí odhadnout důsledky svého rozhodnutí a není příliš ovlivnitelný přímou manipulací).
2. *Informovaný nesouhlas* (klient umí s pomocí i bez pomocí slov odmítnout nepříjemné podněty a tuto dovednost v minulosti opakovaně prokázal)
3. Libost - nelibost (klient sice neumí dát najevo souhlas a nesouhlas, ale umí dát najevo pohyby či vydáváním zvuků svoji libost či nelibost. Neumí odmítnout jemu nabízenou aktivitu. V minulosti klient opakovaně prokázal, že umí dát najevo libost a nelibost).
4. Absence ANO/NE - (klient neumí dát žádným, pro nás pochopitelným, způsobem najevo svůj souhlas či nesouhlas).

Informovaný souhlas bude řešen individuálně.

Odpovědnost klientů:

Klienti **respektují** touhy a city svých partnerů a chovají se tak, aby to bylo vzájemně příjemné.

Dbají na soukromou povahu sexuálního činu (vhodné místo a čas).

Dodržují hygienická pravidla, dbají na bezpečí sebe a svého partnera.

V případě nejasností, osobních nejistot či problémů se klienti obracejí na důvěrníka či jinou osobu, které důvěřují.

Souhlas musí být svobodný a informovaný.

Klienti vyjádří svůj souhlas se sexuální aktivitou /verbálně, mimikou, gesty, celkovým chováním.../ před jejím započítím.

Odmítnutý klient bude rozhodnutí partnera respektovat.

Souhlas lze kdykoli odvolat.

Klienti se zúčastní vzdělávání, kde cílem je rozvoj dovedností a znalostí potřebných k poskytnutí, odepření a odhadnutí souhlasu, díky čemuž se souhlas stává kompetentním.

Odpovědnost pracovníků:

Pracovníci **respektují** právo klienta na rozvoj sexuálního vyjádření, a to buď se sexuálním partnerem, nebo formou sebeuspokojení (uspokojení svých sexuálních potřeb).

Zabezpečí a respektují soukromí, důstojnost a důvěrnost milostných a sexuálních vztahů a sexuálních aktů.

Rozpoznají možná rizika vztahu či prováděné aktivity /ohrožování zdraví klienta nevhodnými formami aktu či pomůckami/, jsou obezřetní k nežádoucím a v organizaci nepřipustným sexuálním aktivitám /sexuální zneužívání, sexuální aktivity na veřejnosti, .../, v těchto směrech klienty vzdělávají.

V případě problému podporují klienta v získání pomoci, osvěty a vzdělávání v oblasti sexuality.

Pracovníci **připouští**, že doteky v oblasti konečnicku může být vybrána některými klienty jako forma sexuálního vyjádření, které může být mylně bráno jako rozmazávání výkalů. V takovýchto případech personál nebude od této praxe klienta odrazovat, pokud to je v souladu s přiměřenou hygienou a není to příčinou fyzického ublížení.

Pracovníkům, kterým je toto téma nepříjemné a nemohou tudíž naplňovat výše uvedené odpovědnosti, je doporučeno, aby problém konzultovali s psychologem nebo se supervizorem.

Pracovníci si všímají, zda vztah existuje na bázi oboustranného souhlasu klientů

Vedou klienty k tomu, aby pochopili a respektovali roli souhlasu.

Seznamují klienty se zákonnými hranicemi, informují, co je to zneužívání, apod.

Je-li zřejmé, že klient má potíže s poskytnutím, či odepřením souhlasu, nebo jeví známky chování, že souhlas nebyl oboustranný, potom pracovník:

- snaží se zabránit sexuální aktivitě mezi klienty
- konzultuje záležitost s důvěrníkem, informuje další příslušné osoby

Jestliže klient nerespektuje intimní povahu sexuálního vyjádření, potom pracovník:

Taktně přeruší klienta a přesměruje jej na neveřejné místo.

Je-li to nezbytné, zahalí intimní části těla (např. přikrývkou, ručníkem, apod.)

Zařídí podporu ostatním klientům, kteří byli přítomni a ovlivnění veřejným prováděním sexuální aktivity.

Zařídí osvětu a individuální vzdělávání daného klienta.

Oznámí záležitost důvěrníkovi.

Pokud klient provozuje potenciálně zdraví škodlivé sexuální chování, pak pracovník:

Okamžitě zasáhne.

Odhadne rozsah ublížení na těle.

Vysvětlí klientovi potřebnost zdravotnické péče.

Zajistí odborné ošetření (lékař, PP, nemocnice).

Podporuje klienta ve vyhledávání vhodného poradenství.

Podle povahy situace informuje příslušné orgány a autority, minimálně pak důvěrníka.

Intimní pomůcky a materiály:

Pokud má klient určité pomůcky či materiály, jsou uloženy v soukromí u klienta a klient by je měl používat výhradně na soukromém místě mimo dohled ostatních klientů. Pracovníci a ostatní klienti by měli respektovat intimní povahu těchto věcí. Pracovníci informují klienta o hygienickém používání těchto pomůcek, hygienické úkony si však klient provádí sám.

U klientů je přípustný pouze odpovídající druh literatury s erotickými obrázky. **Vylučuje** se a trestná je dětská pornografie, pornografie s násilím, se zvířaty a těhotnými ženami. Trestné je též zpřístupňování literatury s erotickými obrázky osobě mladší 18-ti let.

Posouzení kompetentnosti souhlasu k sexuální aktivitě:

Je třeba se zaměřit na to, zda si klient uvědomuje důsledky sexuální aktivity:

- má povědomí o možnostech přenosných nemocí a ví, jak jim předcházet
- uvědomuje si riziko těhotenství, zná metody regulace prodnosti a umí je náležitě použít

Dále musí klient porozumět anatomii a fungování lidského těla (znát jednotlivé části těla, rozumět vlastnímu pohlaví, rozpoznat rozdíly mezi mužem a ženou, porozumět pohlavnímu styku)

Klient rozpozná nebezpečné situace a v takových situacích umí říci „ne“, je schopen činit volby s ohledem na svoji budoucnost.

D. Závaznost a zodpovědnost pracovníků

Každý z pracovníků zařízení je s tímto Protokolem seznámen a svým podpisem stvrdí jeho respektování a dodržování. Toto platí pro všechny profese v našem zařízení. Pracovník nesmí jednat v rozporu s tímto protokolem. Porušení protokolu bude posuzováno podle Vnitřního předpisu č.2 (viz Sankční systém).

Informace z oblasti sexuality klientů podléhají zákonu č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, tzn. jsou pouze interní záležitostí a nesmějí být zveřejněny nebo předávány mimo naše zařízení.

Pracovník podává informace o sexualitě a ujišťuje klienty o přiměřenosti jeho chování a prožívání v souladu s hodnotami tohoto protokolu. Pracovník musí být dobře obeznámen s protokolem a tím pádem znát filozofii organizace, účastní se tematických školení a seminářů. V případě specifického problému či potřeby u klienta provede pracovník záznam do oddílu „Specifické potřeby klienta“ v IP. Pokud se situace nepodaří uspokojivým způsobem vyřešit nebo si pracovník není jistý ve svých postojích, obrátí se na stanoveného důvěrníka pro otázky sexuality.

Požadavky na důvěrníka:

- zná problematiku a klienty
- je vyrovnán s vlastní sexualitou a tím pádem je jeho osvěta pro klienty jednoznačná
- je vyrovnán s užíváním sexuálních výrazů (i slangových), ale předává hodnoty slušných názvů
- jedná v souladu s filozofií organizace
- je tolerantní, kreativní a pružný
- jeho přístup ke klientům je přímý a upřímný

Slovník základních pojmů:

Sexualita – vše, co souvisí s láskou, sblížením, zamilovaností, sexuálními touhami

Sexuolog – odborník, který řeší problémy v oblasti sexuality osob

Psycholog – odborník, který se zabývá lidskou psychikou

Gynekolog – odborník, který se zabývá a léčí ženské pohlavní orgány

Pohlaví – mužské nebo ženské

Důvěrník – člověk v organizace, který umí řešit problematiku sexuality a sexuálního chování

Těhotenství – stav, kdy žena čeká dítě

Psychiatrie – lékařský obor, který léčí nemoci mozku

Sexuální zneužívání – zakázaná činnost, kdy dochází k nepříjemnému obtěžování druhé osoby

Supervize – setkání, na kterém dochází k diskuzi z rady

Deviantní chování – je chování, které se liší od běžného chování, toto chování je zvláštní, odlišné

Použitá literatura:

Štěrbová Dana (2009). *Sexuální výchova a osvěta u osob s mentálním postižením. Strategie odborných služeb a modelový protokol sexuality a vztahů*. Praha: SPRSV.

Regional Residential Services Society (1998). *Relationships and Sexuality. A Guide to Policy for Individuals with Intellectual Disabilities and their Residential Service Providers*. (dostupné na <http://www.rrss.ns.ca/CurrentIssues.htm>)

Vzor protokolu vztahů, sexuality a intimity APPLA